

Олена Харитоненко,

канд. філол. наук

УДК 007: 304: 070: 82-92

Життєва історія як жанр сучасної публіцистики: види, структура, особливості редагування

У статті представлено системний аналіз жанру життєвої історії: розглядаються види, функції, структура, особливості редагування цього типу творів. Дослідження проведено на матеріалі публікацій сучасних періодичних видань.

Ключові слова: художньо-публіцистичні жанри журналістики, життєва історія, редагування літератури різних жанрів.

Життєва історія – доволі популярний нині жанр публіцистики. Щоправда, перевагу йому надають здебільшого регіональні газети та жіночі журнали. Специфічні предмет висвітлення (факти приватного життя людей) та характер відображення дійсності (надмірна і часто недоречно застосована образність) створили цьому жанрові неоднозначну репутацію: його вважають «низьким», популістським, хоч і доволі затребуваним. Можливо, саме тому і в журналістикознавстві його якщо й згадують, то побіжно.

У монографії А. Тертичного «Жанри періодичного друку» життєвій історії присвячено сторінку тексту: наводиться порівняння з «міні-історією» та оповіданням, описуються стилістичні похибки аналізованого дослідником твору. С. Шебеліст у статті «Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів» характеризує життєву історію як частковий замітник нарису: «Поступовий, утім, усе-таки не остаточний занепад колись поширених журналістських жанрів (нарис, фейлетон, памфлет) пов'язаний із їхньою неорганічністю і невідповідністю реаліям життя... Однак це не зменшило читацького інтересу до... „маленької людини“. <...> Матеріали про неординарних сучасників подають, зазвичай, у формі інтерв'ю, репортажу, життєвої історії чи в їхній комбінації» [1, 277–278]. В. Олешко у навчальному посібнику «Журналістика як творчість» теж описує генетичну спорідненість нарису та життєвої історії, вказуючи при цьому на значущість останньої: «Оповідь у жанрі життєвої історії сьогодні намагається відповісти на дуже різні питання людського буття, беручи свої сюжети з багатьох сфер суспільного життя» (перекл. тут і далі наш. – О. Х.) [2, 207].

Мета цієї публікації – на матеріалі текстів, опублікованих у газетах «Життєві історії», «Життя. Історії», «Життя. Народний тижневик», «Газета для Вас», «Юр'ївська земля» та в журналі «Неймовірні історії кохання», зробити системний аналіз жанру життєвої історії, а саме:

запропонувати визначення, здійснити характеристику його основних видів, структури та особливостей редагування.

Життєва історія – це тип твору, в якому за допомогою всіх засобів художнього відображення дійсності, наявних у публіцистиці, висвітлюється епізод чи низка епізодів із життя звичайної людини. Цей жанр має чимало спільних рис із нарисом, есе, художнім чи побутовим репортажем, листом, анекдотом, оповіданням. Однак є ціла низка тільки йому притаманних ознак, які виокремлюють його з-поміж інших.

На відміну від портретного чи біографічного нарису, життєва історія розкриває значущість не описуваного персонажа, а події (історії), що з ним відбулася. Автор-нарисовець прагне створити цілісний, художньо завершений портрет конкретної людини, життя або вчинки якої варті читацької уваги. Автор життєвої історії створює детальну характеристику свого героя, проте для читача той залишається одним із багатьох, таким, що не вирізняється з натовпу. Фактична достовірність нарису підкреслює унікальність людини. Анонімність життєвої історії (у більшості випадків імена та прізвища героїв оповіді змінені) – її типовість. Зазвичай нарис – це характеристика визначної особистості в звичайних обставинах, а в життєвій історії описується пересічний громадянин в пересічній ситуації. Більшість науковців наголошують на тому, що життєвій історії, на відміну від нарису, не властиве моралізаторство. Але це не зовсім точне порівняння. Значна кількість життєвих історій таки містять «катехитичну» частину, автори не можуть і не дуже прагнуть уникати повчальності. Нарис, натомість, уже понад двадцять років як позбувся еталонів та ідеологем радянської журналістики. Нарисовці вже давно не пишуть «ікон» ударників праці, а отже, вільні від потреби зайвий раз комусь нав'язувати канони правильної поведінки.

Від есе життєву історію відрізняє більш стала та переважно лінійна композиція. Тут ми не знайдемо властивих есеїстиці циклічності, фрагментарності, асоціативності, наявності повторів, відкритості фіналу тощо. Крім того, життєва історія, на відміну від есе, знову ж таки має трохи інший предмет опису: читач слідує за перипетіями розгортання сюжету, і йому за великим рахунком байдуже, що з цього приводу гадає автор. Розмірковування на очах у читача, іронічність, гра словами, парадоксальність мислення, афористичність – це ті риси, які в межах есе зводять його автора на п'єдестал і роблять головним героєм власного твору. Завдання і роль автора життєвої історії значно скромніші. Цей критерій не менш важливий для порівняння з репортажем. Ефект присутності, наочність зображення, жвавість викладу і достовірність відтворення допоможуть, безперечно,

створити якісний репортаж. Для життєвої історії ці правила не обов'язкові.

Вельми складно, на перший погляд, диференціювати жанри життєвої історії та листа. Пояснюється це тим, що в більшості випадків життєва історія – це і є чийсь літературно опрацьований, перероблений, доповнений лист. Роздуми та переживання щоденникового характеру, які стають зазвичай матеріалом читацьких колонок, є прямими попередниками жанру життєвої історії. Такі «листи – життєві історії» варто відрізняти від листів, що входять до аналітичної групи журналістських жанрів та містять виклад і частковий аналіз якоїсь проблеми, спрямовані на привернення уваги суспільства до неї та на пошук шляхів вирішення.

Дотичність життєвої історії до літературного анекдоту очевидна, як, власне, і відмінності між цими жанрами. Анекдот як жанр художньої літератури й журналістики – це коротке оповідання про будь-який вартий уваги (здебільшого курйозний) випадок із життя людини. Більшість життєвих історій не мають гумористичного чи сатиричного забарвлення. Однак є й такі, в яких несподіваний, парадоксальний фінал засвідчує генетичну спорідненість цих жанрів.

Життєву історію від жанру оповідання суттєво різнить ступінь художнього узагальнення. А. Тертичний вичерпно схарактеризував це так: «На відміну від власне художніх творів життєві історії, які пишуть журналісти, мають більш приземлений, близький до документального характер відображення дійсності, відзначаються схематизмом у розвитку сюжету, використанням властивих газетному мовленню штампів, сталих стилістичних зворотів» [3, 275].

Структура творів у жанрі життєвої історії доволі типова: вступ, основна і заключна частини. Вступна частина може містити експозицію (стислий виклад подій, які передували головній сюжетній колізії, чи коротка характеристика персонажів твору), сентенцію (роздуми автора з приводу проблемних ситуацій, які потім будуть висвітлюватися), анотацію (короткий виклад сюжету), пролог (відомості про обставини знайомства оповідача з історією, яку він збирається розповісти, чи опис події, яка змусила його щось пригадати й переказати). Основна частина складається переважно з опису подій, викладених за хронологічним принципом. Доволі часто оповідач розпочинає з кульмінації, яку потім розкриває в низці епізодів. Значно рідше оповідь складається з фрагментів-вражень (невеличких фабул), суть яких читач зрозуміє наприкінці, у розв'язці. Заключна частина – не обов'язковий елемент, але в більшості творів він буває в одній із варіацій: це епілог чи висновок-мораль. Оповідь ведеться або від першої

особи, або від імені автора чи оповідача. Переважає монологічне мовлення, яке зрідка перебивається прямою мовою або діалогами.

Характери персонажів у життєвих історіях доволі схематичні. Автори зазвичай намагаються розкрити їх за допомогою таких засобів образності, як епітет, порівняння, метафора. Але, по-перше, ці засоби не створюють повноцінного уявлення про людину (опис жестів, мовленнєва характеристика, використання художніх деталей – більш дієві прийоми, але вони, на жаль, майже не використовуються), а по-друге, вони вживаються часто доволі невдало. Наприклад, літня й дуже хвора жінка, яка й по хаті вже не може ходити, на думку автора, здатна накинутися на відвідувача, «як пантера». Або ж читаємо таку характеристику: «Висока, ставна, з великими карими очима, які блищали від злості. А веселі брови низько насувалися на очі, мов густі хмари перед дощем» (Життєві історії. – № 3. – 2012. – С. 1). Аби навіть читачеві хтось пояснив, які вони – «веселі брови», гротескності й абсурдності портрета це не зменшило б.

Аналіз життєвих історій у різних виданнях засвідчує, що на сьогодні практикується чимало видів цього жанру. Їх краще систематизувати за певними критеріями, а саме: за темами, функціями, авторством, ступенем фактологічної точності, спорідненістю з іншими жанрами.

У сучасних життєвих історіях можна виокремити такі тематичні рівні: 1) сфера кохання й сім'ї (одинокість, кохання без взаємності, зустріч, зваблення, авантурні пригоди закоханих, розлука, зрада, непорозуміння в сім'ї, побутові проблеми, поділ майна, конфлікти батьків і дітей, конфлікти з тещею чи свекрухою, жорстокість у сім'ї, одностатеві стосунки, неможливі стосунки – ті, які засуджуються суспільством, наприклад, між близькими родичами); 2) дружба (по-справжньому товариські відносини і зраджена дружба); 3) віра, сектантство, езотерика; 4) соціальні проблеми (матері-одиначки, рання вагітність, пияцтво, наркоманія, відсутність роботи й робота за кордоном, жертви злочинів чи аферистів, відгомін воєн, дуже рідко – негативний вплив політики чи ідеології на долю людини); 5) нещастя (хвороба, втрата, нещасний випадок, психічні вади людини). Загалом змістова домінанта творів у цьому жанрі – вічні теми та мандрівні сюжети.

За функціями життєві історії можна поділити на розважальні та соціально зорієнтовані. У творах другого виду автор намагається не лише зробити сюжет цікавим, а й привернути увагу читачів до якоїсь проблеми. Крім того, життєва історія відіграє ще й терапевтичну, компенсаторну роль: читач постійно впізнає себе в описуваних ге-

роях, підсвідомо шукає відповіді на власні запитання, співпереживає, а інколи й долучається до співтворчості – сідає та записує свою власну історію. Не менш важливою є функція комунікативна. Життєва історія, як і читацький лист, – один із небагатьох інтерактивних засобів спілкування на сторінках друкованої преси, який дає змогу зменшити дистанцію між автором і читачем, змушуючи їх постійно мінятися ролями.

Жанр життєвої історії часто демонструє свою наближеність до інших, споріднених із ним жанрів. Наприклад, можна виокремити власне життєву історію, «життєву історію-сповідь», життєву історію щоденникового типу, «життєву історію – біографічний нарис», «життєву історію-есе (роздум)», «життєву історію-лист», «життєву історію-усмішку (анекдот)». У кожному з цих випадків жанр залишається самим собою, запозичується найчастіше тільки метод опису життєвих перипетій «маленької людини».

Оскільки авторами життєвої історії можуть бути не лише журналісти, а й читачі, то слід виокремлювати в межах цього жанру оригінальні твори та літературно оброблені читацькі історії. А за ступенем фактичної достовірності життєві історії можна поділити на документальні та вигадані.

Редагування будь-якого твору залежить від специфіки жанру, в якому його написано. Особливості предмета, мети, будови, стилю провокують виникнення похибок певного виду. В життєвій історії такими наріжними каменями є: 1) філософічність, 2) образність, 3) необхідність опису багатьох подій у малому за обсягом повідомленні, 4) популізм.

Автори життєвих історій часто незадоволені «приземленістю» предмета опису у своєму творі і, можливо, тому вдаються до певних філософічних узагальнень. Їхні роздуми з приводу очевидних речей або ж, навпаки, безапеляційні сумнівні твердження призводять до виникнення логічних помилок, абсурдизмів: «І в тому, щоб жити, немає нічого аморального», «В тебе все буде добре, коли стане на свої місця» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 3); «Наш час – час спілкування, зустрічей і розлук...» (Юр'ївська земля. – 26 листоп. – 2009); «Тим часом надворі гуляла горбачовська “відлига”. Люди переконалися, що голова існує не лише як прикраса і частина тіла – нею, з'ясувалося, можна й думати» (Газета для Вас. – № 22. – 2011).

Найтипівішою помилкою в життєвих історіях є невдало застосована образність. Недоречно вжиті епітети, порівняння, метафори, фразеологізми призводять до виникнення змістових прогалин або ж спотворення суті висловлювання.

Причин девіацій, пов'язаних із використанням метафор, кілька. Сам образ не відповідає ситуації чи описуванню реаліям: «Не постається знайти ключа, щоб відчинити двері в дорогу порозуміння?»; «Осінній день не припиняв плакати й увечері» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 5). Унаслідок виникають параобрази (двері на дорозі, зустріч дня і вечора), які могли б ефективно «працювати» як засоби створення пародійних чи фантастичних елементів, але безглузді в запропонованому контексті. Часто автори помилково використовують ще один прийом гумористичної літератури – розвінчання та трансформація метафори. «Ти маєш зібрати друзки свого розбитого серця і якось жити далі» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 3). Метафора «розбите серце», за допомогою якої описується душевний біль, сприймається буквально і трансформується в новий образ. Повторимо, це ефективний засіб пародіювання. Однак автор цієї історії не жартує, хоч, зрештою, і не пояснює, що робити із зібраними друзками серця, мабуть, клеїти. Ще один приклад: «Чому тобі подають руку допомоги тільки тоді, коли твій кулак уже трохи пахне силою?» (Життєві історії. – № 6. – 2012. – С. 3). По-перше, навряд чи можна дочекатися допомоги, показуючи кулаки. По-друге, буквально сприйняття асоціативних відношень жесту (показування кулака) та сталого вислову «Чим пахне?» призводить до виникнення комічного ефекту. Зрештою, недоречно використання метафори може бути пов'язане з неточністю слововживання: «Вперше у житті щось наче почало топтатися в моєму серці» (Неймовірні історії кохання. – № 2. – 2012. – С. 13). Застосування тропів передбачає не тільки знання точного значення вживаних слів, а й художнього чуття, інтуїції. Тут автора підвело і те, й те. Хотів він сказати, що серце героя відтануло чи, навпаки, в ньому зажеврила якась надія, але це залишиться для читача загадкою.

Не завжди влучно автори життєвих історій використовують порівняння. Наприклад: «Адже тремтіння рук, стукоту серця... не може замінити коробка – інтернет» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 2). З коробкою зазвичай порівнюють комп'ютер. Інтернет, навпаки, асоціюється зі свободою, необмеженістю, повсюдністю. Якщо ж авторів так треба було показати негативну суть інтернет-залежності, можна було б згадати, що Всесвітню мережу називають ще й «павутиною». Порада визволитись із пастки «павука» та повернутися до реального життя могла б бути доречнішою. Наведемо приклад ще одного порівняння, але вже «без коментарів», оскільки абсурдність його очевидна: «Вони живуть у різних вимірах. Як собака, що лежить на сні. Із п'єси Лопе де Вега. Тільки його твір зовсім про інше» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 3).

Похибки у вживанні фразеологізмів трапляються через: 1) неточне відтворення сталого вислову: «Мені чомусь у голову засіла одна думка» (Неймовірні історії кохання. – № 2. – 2012. – С. 8); 2) трансформування фразеологізму шляхом його доповнення: «Жорстоко розправляються: ув'язнюють, висилають до ведмедів на Північ працювати на каторжних роботах» (Життєві історії. – № 3. – 2012. – С. 5); 3) незважання на стилістичні особливості контексту, в який вводиться фразеологізм: «Став яблуком розбрату між братами і сестрою» (Життєві історії. – № 3. – 2012. – С. 3).

Зловживання епітетами – ще одна проблема, з якою неодмінно зіткнеться редактор, працюючи над життєвою історією: «Куди і навіщо поспішає цей видимий світ?» (Юр'ївська земля. – 26 листоп. – 2009); «А скільки спілих яблук, груш, слив родили дерева!» (Життєві історії. – № 3. – 2012. – С. 3). Тяжіння авторів до багатослів'я, деталізації, «прикрашання» призводить до виникнення змістових і логічних недолугостей. Читач має таки замислитися, де ростуть ті дерева, що родять одразу спілі плоди, і чи часто автор бачить світ «невидимий»?

Використання повторів як стилістичної фігури мовлення теж має бути вмотивованим. Однак інколи до нього вдаються не заради підсилення емоційного впливу на читача, а тому, що авторів забракло слів: «Йї і за вухом не свербить, що її син так мучиться, мучиться»; «Адже в її руках подальша доля дружби колишніх друзів» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 5). Як і в будь-якому жанрі, де домінує оповідь, є ризик повторення однакових займенників: «Він довіряв кожному з них, наче собі. Він ніколи не нудьгував...» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 4); «Орися... частенько пригощала... квартирантів... і з насолодою дивилася, як ті поглинають те, що приготували її вправні руки» (Неймовірні історії кохання. – № 2. – 2012. – С. 32); «“Ну, не переживай, я от що знайшла”, – я коротко переповіла все, що мені вдалося знайти» (Неймовірні історії кохання. – № 2. – 2012. – С. 9).

Потреба описати багато подій у малому за обсягом повідомленні стає причиною численних девіацій на синтаксичному рівні. Назвемо найпоширеніші похибки цього ряду: 1) еліпси: «Багато чого навчився в європейців, куди вони виїжджали разом не тільки відпочивати», «Підбирала штори, фіранки відповідних кольорів. Усе мало впливати на їхній розумовий, душевний і фізичний стан» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 1); 2) безперервність викладу, «нанизування» зв'язків одного виду; ця помилка часто призводить до виникнення неузгодженостей, заважає адекватному розумінню тексту через неможливість

усвідомити значущість викладених автором фактів: «Думали розділити через суд будинок і ділянку, та суддя запропонував розв'язати все мирно, а мирно не виходить ніяк, він відмахнувся» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 3); «...відкашлявшись, стрімголов вискочив надвір і швидко побіг вулицею. За ним – Юрко, гукав, гукав Юрко, щоб Віктор хоч на хвилину зупинився, щоб обговорити це непорозуміння» (Життя. Історії. – № 6. – 2012. – С. 5).

Надмірний популізм у межах життєвої історії теж призводить виникнення недоречностей. Тяжіння до спрощення, примітивізму – ознаки всіх творів масової літератури. «Сиділа в теплій, затишній кімнаті, витріщивши очі на екран» (Життя. Народний тижневик. – № 6. – 2012. – С. 1); «тьфу ти, кришталеві черевички», «Не факт, звичайно, але...» (Неймовірні історії кохання. – № 2. – 2012); «...я ще надто молода і таке інше» (Газета для Вас. – № 21. – 2011) – ця лексика могла б бути доречною в прямій мові героїв для створення їхньої мовленнєвої характеристики. В усіх інших випадках використання розмовної лексики, сленгу все-таки має бути дозованим.

У результаті здійсненого аналізу життєвих історій, що публікуються на сторінках сучасних газет і журналів, можна дійти такого висновку: 1) видова парадигма цього жанру складається з власне життєвої історії, життєвої історії сповідального, щоденникового, нарисового типів, «життєвої історії-есе», «життєвої історії-листа», «життєвої історії-анекдоту»; виокремлюються також життєві історії розважальні та соціально зорієнтовані, оригінальні й літературно оброблені, документальні та вигадані; 2) у межах цього жанру розкриваються як «вічні» теми (віра, дружба, кохання, сім'я), так і низка соціально значущих проблем (наркоманія, безробіття тощо); 3) варіювання структури жанру відбувається за рахунок вступної та заключної частин, які можуть мати форму експозиції, прологу, анотації, сентенції, епілогу, висновку-моралі; 4) до виникнення стилістичних помилок у жанрі життєвої історії призводять претензійність, зайва філософічність, популізм, невдало використовувана образність, необхідність описати багато подій у малому за обсягом повідомленні; 5) типовими для цього жанру похибками можна вважати неправильно вжиті метафори, порівняння, епітети, повтори, фразеологізми; зловживання негативно маркованою чи периферійною лексикою; безперервність викладу й еліпси, які, своєю чергою, призводять до виникнення логічних помилок.

1. Шибеліст С. Трансформаційні процеси в системі журналістських жанрів // Вісник Львівського університету. Сер.: Теле- та радіожурналістика. – 2010. – Вип. 9. – Ч. 1. – С. 274–280.

2. *Олешко В. Ф.* Журналистика как творчество : учеб. пособ. / В. Ф. Олешко. – М. : РИП-холдинг, 2003. – 356 с.

3. *Тертичный А. А.* Жанры периодической печати : учеб. пособ. / А. А. Тертичный. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 312 с.

Подано до редакції 23. 04. 2012 р.

Kharytonenko Olena.

A life story as a genre of modern journalism: types, structure, editing features.

This article presents a systematic analysis of a life story genre. It considers the forms, functions, structure, especially editing of this type of journalism. Research is conducted on the material of the modern periodical publications.

Keywords: art and journalistic genres of journalism, a life story, editing of literature of various genres.

Харитоненко Е. И.

Житейская история как жанр современной публицистики: виды, структура, особенности редактирования.

В статье представлен системный анализ жанра житейской истории: рассматриваются виды, функции, структура, особенности редактирования этого типа произведений. Исследование проведено на материале публикаций современных периодических изданий.

Ключевые слова: художественно-публицистические жанры, житейская история, редактирование литературы разных жанров.

